

περίοδος "Υπερ X"
τ.χ. 37 Χαγιάνας 2004

Τσενγκ Γκουι Λη

ΤΟ ΠΛΟΙΟ ΕΦΕΡΕ... ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

Αν ζούσε ο Καζαντζάκης θα στεκόταν με προσοχή και θα άκουγε τούτον τον βραχύσωμο άνδρα με τα ίσια κορακάτα μαλλιά και τα σχιστά μάτια.

Αν ζούσε ο Καζαντζάκης πιθανόν και να δάκρυζε ακούγοντας ιστορίες από την «παλιά Κίνα», εκείνη που κι ο ίδιος είχε γνωρίσει, αλλά και τη «νέα Κίνα», τη χώρα που σημάδεψε το τελευταίο πριν από τον θάνατό του ταξίδι.

Δεκαετία του 60. Κάπου στην Κίνα. Ένα παλιό σαποκάραβο έπρεπε να διαλυθεί. Να γίνει σίδηρο. Ο Τσενγκ Γκουι, διερμηνέας που ήξερε Ελληνικά, είδε ανάμεσα στα "προς καταστροφήν" αντικείμενα και τα βιβλία του Καζαντζάκη. Δεν πίστευε στα μάτια του!

Μ. Καζαντζάκης

Ο Καζαντζάκης στην Κίνα. Ήταν το τελευταίο ταξίδι του!

Το όνομά του είναι Τσεγκ Γκουι. Που θα πει καλός άνθρωπος. Στη χώρα που οι λέξεις γίνονται εικόνες και οι εικόνες ξαναγίνονται λέξεις φτάνοντας στην ουσία των πραγμάτων, οι άνθρωποι διαλέγουν ονόματα που μοιάζουν με ευχές... Έτσι έκανε κι ο πατέρας του Τσεγκ Γκουι. Ήθελε να γίνει καλός άνθρωπος ο γιος του. Και το 'πε με μian ευχή. Κι ένα όνομα, αυτό που συνοδεύει τον κάθε άνθρωπο στο σύντομο πέρασμά του από τον Απάνω Κόσμο.

Το οικογενειακό του είναι μάλλον συχνό στην πολύκοσμη χώρα: Λη. Γεννημένος κάπου στη Βόρεια Κίνα, πριν από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, ο άνθρωπος αυτός βρέθηκε στην Κρήτη στις αρχές του Δεκέμβρη, καλεσμένος από την Εταιρεία Φίλων του Νίκου Καζαντζάκη σε διεθνές συνέδριο στους Βαρβάρους. Μίλησε με λόγια θερμά για τον Κρητικό Συγγραφέα. Άλλωστε, ο ίδιος μετέφρασε στα κινέζικα τον Ζορμπά.

Με λόγια απλά και με ύφος που μαρτυρούσε σιγουριά ο ωραίος αυτός Κινέζος χαρακτήρισε ιερό το βήμα από το οποίο μιλούσε, μια και βρισκόταν στο Μουσείο Καζαντζάκη για να πει στη συνέχεια: «Είμαι ένας απλός Κινέζος, Ελληνομαθής από το 1964. Από τότε μέχρι σήμερα πέρασαν περίπου 40 χρόνια και η ζωή μου, θέλω ή όχι,

είναι συνδεδεμένη στενά με τα Ελληνικά, την Ελλάδα, τους Έλληνες και τον Ελληνικό πολιτισμό. Πώς έμαθα Ελληνικά και πώς μετάφρασα το ΖΟΡΜΠΑ στα Κινέζικα; Είναι μία ιστορία ολάκερη!»

Ένας απλός Κινέζος... Που έμαθε ελληνικά και γνώρισε την Ελλάδα και τους Έλληνες. Απέναντί του, στις τελευταίες σειρές των καθισμάτων, ένας συμπαθητικός κύριος βουρκώνει. Είναι Έλληνας. Αργότερα, όταν τους είδα μαζί με τον Τσεγκ Γκουι κατάλαβα. Ο Δημήτρης, αυτό είναι το όνομά του, (Δημήτρης Μαυρονάνος) είναι φίλος του Κινέζου και ήρθε ειδικά από την Αθήνα για να ακούσει τον φίλο του. Πού να ξέραμε ότι σε λίγο, μαζί με τον Δημήτρη, θα βούρκωναν κι άλλοι. Ίσως να βούρκωνε κι ο Καζαντζάκης αν ένιωθε ότι υπάρχουν άνθρωποι σε μια τόσο μακρινή χώρα που λατρεύουν το έργο του. Κι ακόμη, αν έβλεπε τον Τσεγκ Γκουι να δακρύζει σαν έλεγε πως έχασε τον πατέρα του επειδή η οικογένεια δεν είχε χρήματα να πληρώσει επίσκεψη σε ένα γιατρό. Στην παλιά Κίνα...

«Γεννήθηκα στην Βορειοανατολική Κίνα, το 1939, την παλιά Κίνα, σε μία φτωχική οικογένεια. Ο πατέρας μου πέθανε από φτώχεια στα 39 του χρόνια επειδή δεν είχαμε χρήματα να τον πάμε σε γιατρό...» Το 1948 το χωριό μας απελευθερώθηκε... Από τότε ονομάζουμε την Κίνα ΝΕΑ ΚΙΝΑ. Σε μας, σε όλους τους φτωχούς, η Νέα Κίνα μας έδωσε ένα κομμάτι γης και ένα σπιτάκι. Από τότε άλλαξε η ζωή μας. Εμείς, φτωχόπαιδα, πηγαίναμε στο

Ο Καζαντζάκης με τον Κινέζο πρωθυπουργό Τσου Εν Λάι.

σχολείο δωρεάν. Έτσι κι εγώ, γιος αγρότη, μπόρεσα να πάω στο σχολείο. Αυτό δεν το περίμενα ούτε στο όνειρό μου».

Η αφήγηση είναι συγκλονιστική. Καθρεφτίζει τη ζωή στην πιο πολύκοσμη χώρα του κόσμου. Τον πόνο και την πίκρα που δεν έχουν σύνορα. Παντού τα πάντα, λέει ο δικός μας λαός, το ίδιο παλιός, το ίδιο θυμόσοφος με τον κινέζικο. Η δίψα για ζωή συναντά το όνειρο σε μian επανάσταση. Αργότερα η ίδια επανάσταση θα φορέσει τον μανδύα της «πολιτιστικής». Το όνειρο θα γίνει εφιάλτης. Ο Τσεγκ Γκουι άρχισε να σπουδάζει στο Πανεπιστήμιο Ξένων Γλωσσών του Πεκίνου, στη σχολή Ρούσικης φιλολογίας και ιστορίας. Εκεί συνάντησε τα ελληνικά. Τυχαία; Α, μπα! Ήταν διαταγή του Κράτους. Κάποιοι έπρεπε να μάθουν ελληνικά. Η επανάσταση τους χρειαζόταν πολύγλωσσους! Λέει ο ίδιος: «Το 1964, πριν να τελειώσω την φοιτητική μου ζωή, με κάλεσε η διευθύντρια της σχολής μου και μου είπε ότι η Κινέζικη κυβέρνηση προβλέπει ότι η χώρα θα σπάσει γρήγορα τον αμερικάνικο αποκλεισμό κατά της Κίνας και η χώρα μας θα έχει μεγάλη ανάγκη για ανθρώπους που να ξέρουν πολλές ξένες γλώσσες. Γι' αυτό και αποφάσισε να στείλει σπουδαστές σε πολλές ξένες

χώρες. Έτσι πήγα στην Αλβανία, στο Πανεπιστήμιο των Τιράνων, στην σχολή Ελληνικής φιλολογίας και ιστορίας. Γιατί στην Αλβανία και όχι στην Ελλάδα; Γιατί τότε δεν είχαμε ακόμα διπλωματικές σχέσεις, η τότε Ελληνική κυβέρνηση δεν άφηνε Κινέζους από τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας να έρχονται στην Ελλάδα και να μαθαίνουν Ελληνικά. Στην Αλβανία πέρασα 4 χρόνια σπουδάζοντας Ελληνική φιλολογία και ιστορία».

Πέρασαν τα χρόνια. Στην Κίνα ήταν πια σε εξέλιξη αυτό που χαρακτηρίστηκε ως «πολιτιστική επανάσταση». Η χώρα κάλεσε όλους τους φοιτητές που βρίσκονταν στο εξωτερικό. Έπρεπε να πάρουν μέρος στην επανάσταση!

«Τι τραγικά χρόνια ήταν αυτά! Όλοι είχαμε μια τυφλή πίστη στο Πρόεδρο Μάο. Ό,τι έλεγε ο Μάο ήταν αλήθεια αναμφισβήτητη. Έτσι κινητοποιηθήκαμε στην αρχή ενάντια στους μεγάλους καθοδηγητές του Κόμματος και της

[Ο Τσεγκ Γκουι ήρθε στην Κρήτη και μίλησε για τον Καζαντζάκη. Μια “γνωριμία” που τον σημάδεψε για πάντα!]

Λη και Καζαντζάκης. Ο πρώτος είδε τα βιβλία του δεύτερου σ' ένα σαποκάρabo. Κατάφερε να τα πάρει!

κυβέρνησης, γιατί ο Μάο είπε ότι αυτοί είναι ρεβιζιονιστές, είναι αντιπρόσωποι του Καπιταλισμού μέσα στο Κόμμα μας, πρέπει να τους ριξουμε κάτω, να πατήσομε με δέκα χιλιάδες πόδια πάνω τους για να μην σηκωθούν ποτέ. Μετά από αυτό το διάστημα ο Μάο μας δίδασκε πάλι ότι εμείς οι διανοούμενοι, που έχουμε μορφωθεί είτε στην Παλιά Κίνα είτε στην Νέα Κίνα, έχουμε μέσα στο αίμα μας λιωμένες καπιταλιστικές ιδέες.

Μας είπαν πως είχαμε απομακρυνθεί από τους εργαζόμενους. Γι' αυτό έπρεπε να αυτομόρφωθούμε ξανά. Ο μοναδικός τρόπος αυτομόρφωσης ήταν να πάμε στη βάση, να δουλεύουμε σωματικά, όχι πνευματικά, μαζί με τους εργάτες και τους αγρότες. Ιδιαίτερα εμείς που τελειώσαμε πανεπιστήμια στην Κίνα και σπουδάσαμε χρόνια πολλά έξω, είμαστε πιο επικίνδυνοι, έπρεπε να δουλέψουμε πιο σκληρά μαζί με τους αγρότες.

Έτσι μας έστειλαν όλους τους φοιτητές που είχαμε ζήσει στο εξωτερικό στα χωριά της Κίνας. Να δουλεύουμε 4 ως 6 χρόνια στα χωράφια. Εμένα αντί να με στείλουν στα χωράφια με έστειλαν στο λιμάνι Τιαντζίν...»

Το πλοίο έφερε... Καζαντζάκη!

Πιστεύει πως ήταν τυχερός. Στα λιμάνια έδεναν ελληνικά πλοία και Έλληνες ναυτικοί. Χρειαζόταν ένας ελληνομαθής. Και τον βρήκαν στο πρόσωπο του Τσενγκ Γκουι. Και ήταν τυχερός γιατί εκεί γνώρισε τον Καζαντζάκη και τον Ζορμπά του. Λέει ο ίδιος:

«Στα 1970 η Κίνα αγόραζε πολλά Ελληνικά καράβια. Μερικά ήταν πολύ παλιά και τα παίρναμε μόνο για παλιοσίδερα. Πολλές φορές με καλούσαν στην παράδοση καραβιών για να μεταφράζω από τα ελληνικά στα κινέζικα και αντιστρόφως. Τότε όχι μόνο τα καράβια πήγαιναν στο φούρνο αλλά και όλα τα βιβλία που υπήρχαν μέσα σ' αυτά. Έλεγαν πως ήταν βιβλία από μια καπιταλιστική χώρα, ήταν γεμάτα καπιταλιστικές ιδέες και πρόβαλαν τον τρόπο ζωής της μπουρζουαζίας. Σε μία τέτοια παράδοση είδα, ανάμεσα στα άλλα, και πολλά βιβλία του Νίκου Καζαντζάκη. Μείναμε στο καράβι εκείνο το βράδυ. Όλα τα βιβλία ήταν μαζεμένα σε ένα σωρό και τα φύλαγε ένας στρατιώτης. Ήξερα ότι αύριο, μόλις παραδοθεί το καράβι, τα βιβλία θα

[Όλα τα βιβλία ήταν μαζεμένα σε σωρό
και τα φύλαγε ένας στρατιώτης...]

1957. Ο Νίκος Καζαντζάκης στο απολιθωμένο δάσος. Κάτω η Γαλάτεια Καζαντζάκη.

τα έπαιρνε το τελωνείο και θα τα έκαιγε. Δεν είχα διαβάσει ακόμα τον ΖΟΡΜΠΑ, αλλά ήξερα ποιος είναι ο Νίκος Καζαντζάκης. Δεν ήξερα τι να κάνω. Δεν μπόρεσα να κοιμηθώ όλη τη νύχτα. Βασανιζόμουν στο κρεβάτι. Να τα πάρω; Μα πώς; Ένας άγρυπνος στρατιώτης ήταν εκεί και τα φύλαγε. Αν δεν με άφηνε; Αν το μαρτυρούσε στις αρχές; Να μην τα πάρω; Μα δεν ήταν κρίμα να καούν τα βιβλία του Καζαντζάκη; Δεν άντεξα τελικά αυτόν τον μεγάλο πειρασμό. Σηκώθηκα και πήγα στο στρατιώτη. Του εξήγησα ότι ο Καζαντζάκης είναι μεγάλος συγγραφέας σαν τον Κινέζο Λου Χυν. Ήταν και μεγάλος φίλος της Κίνας. Είχε επισκεφθεί την Κίνα και έγινε φίλος του Πρωθυπουργού μας Ζιου Εν Λάι. Του είπα πως τα βιβλία του Καζαντζάκη είναι επαναστατικά. Γιατί οι Κινέζοι σέβονταν τότε πολύ τον Τσιού Εν Λάι, όπως σέβονταν και τη λέξη επανάσταση. Ο στρατιώτης πείστηκε, αλλά φοβόταν. Μου είπε ότι μπορούσα να πάρω τα βιβλία, αλλά αν με έπαιναν, δεν έπρεπε να τον μαρτυρήσω. Έτσι συμφωνήσαμε και, διατρέχοντας μεγάλο κίνδυνο, πήρα από τα έτοιμα για φωτιά βιβλία τέσσερα του Νίκου Καζαντζάκη: «ΣΥΜΠΟΣΙΟ», «ΑΣΚΗΤΙΚΗ», «ΑΔΕΡΦΟΦΑΔΕΣ» και «ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΑΛΕΞΗ ΖΟΡΜΠΑ». Δεν ρώτησα το όνομα αυτού του απλού στρατιώτη, αλλά δεν μπορώ να τον ξεχάσω ποτέ».

Μνήμες και βιώματα. Ο Κινέζος φίλος μας είναι πια ευτυχισμένος. Μπορούσε να διαβάσει τον Καζαντζάκη από το πρωτότυπο. Ένωθε να είναι πλούσιος με τέσσε-

στε την επανάσταση, το μέλλον της Κίνας, μας διδάσκει να είμαστε όλοι υπάκουοι στην επανάσταση, να είμαστε πάντα αφοσιωμένοι στην Πατρίδα. Πειθαρχημένοι στις αρχές ηθικής. Κι ερχόταν τώρα ο Καζαντζάκης να περιγράψει έναν ήρωα που γκρέμιζε όλους τους φράκτες: ηθική, θρησκεία, πατρίδα... Όλους! Όταν διάβασα το βιβλίο ξανά και ξανά, άρχισα να αγαπώ τον Ζορμπά. Είχα πια καταλάβει πως βρισκόμουν μπροστά σε ένα πνεύμα που λατρεύει την ελευθερία και τη φύση, την κάθε ομορφιά της ζωής. Για την Κίνα αυτής της εποχής όλα αυτά ήταν ακατανόητα. Στο τέλος έφυγε η τρομάρα και η αγάπη μου μετατράπηκε σε θαυμασμό. Ναι, θαυμάζω τον Νικό Καζαντζάκη που μας παρουσίασε ένα απλό κόσμο, αλλά

Γαλάτεια Λέλα

ρα βιβλία. Άρχισε να διαβάζει πρώτα τον Ζορμπά, αλλά απογοητεύτηκε γρήγορα.

-Γιατί τρόμαξες Τσενγκ Γκουι; Σε ένα τέτοιο ερωτήματα δεν θα δυσκολευτεί καθόλου να απαντήσει...

«Με τρόμαξε ο Νίκος Καζαντζάκης! Τότε η Κίνα ήταν κυριολεκτικά γεμάτη παντού με τα κόκκινα βιβλιάρια του Μάο. Ο Μάο μας διδάσκει να σκεπτόμα-

να να μην μιλώ
καταφορ Νίκο
Γουί ο δεισός
α' με
τω τα μωρο
σι ο να δίνω
γαφίς
η η Διέκδοση
α' το κίος
εργα δι' να
δύορα ορυσά
ε γαβόρογαν
φεςει
σοι Συγγρη
στε
σασίσι
αυγισί
αι ού φασίφα
τονωπό ε ανίμοσι
Γαλάτεια Λεβητιάς

γεμάτο ανώτερες ιδέες τις οποίες διατυπώνουν απλοί άνθρωποι. Δεν είναι τυχαίο που ο ίδιος έγραψε ότι τέσσερις άνθρωποι άφησαν βαθύτερα τ' ακνάρια τους στην ψυχή του, ο Όμπρος, ο Μπέρξονας, ο Νίτσε και ο Ζορμπάς. Πώς μπορώ να ξεχάσω την καταπληκτική φράση του: Ο Ζορμπάς μ' έμαθε ν' αγαπώ τη ζωή και να μη φοβούμαι το θάνατο».

Η μετάφραση

Ο Τσενγκ Γκουι συνεχίζει...

«Τον Ζορμπά τον φύλαγα στην καρδιά μου και περίμενα να έρθει η μέρα να τον παρουσιάσω στους Κινέζους αναγνώστες. Αλλά δεν περίμενα ότι θα χρειαζόνταν 10 ολόκληρα χρόνια για να ξεκινήσω την μετάφραση του έργου. Ο Πρόεδρος Μάο πέθανε το 1976, μετά τελείωσε η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ. Η Κίνα γλίτωσε από αυτή την μεγάλη εθνική συμφορά. Ο Deng Xiaoping ανέβηκε για τρίτη φορά στην πιο ψηλή θέση της καθοδήγησης της χώρας μας. Η Κίνα άνοιξε πάλι τις πόρτες της προς τον άλλο κόσμο. Ο τροχός της Κινέζικης Ιστορίας γύρισε ξανά στον κανονικό της δρόμο. Η Κίνα άρχισε να αντικαθιστά τις διπλωματικές σχέσεις με πολλές χώρες. Έτσι θυμήθηκαν τους ανθρώπους που είχαν σπουδάσει έξω από το 1964 και τους είχαν στείλει στα χωράφια. Μας κάλεσαν πίσω, στο Πεκίνο. Οι περισσότεροι από μας πήγαν στο Υπουργείο Εξωτερικών και στο Υπουργείο Εξωτερικού Εμπορίου. Εγώ διάλεξα το Πρακτορείο Xih Hua. Έγινα δημοσιογράφος. Το 1979 με έστειλαν στην Αθήνα σαν ανταποκριτή της Κίνας στην Ελλάδα. Για πρώτη φορά τότε πάτησα στο Ελληνικό έδαφος, στην Πατρίδα του Καζαντζάκη. Το 1986 συνόδευα τον τότε Πρωθυπουργό μας Zhao Ziyang στην επίσημη επίσκεψή του στη χώρα σας. Μείναμε δυο μέρες στην Κρήτη. Αγάπησα πολύ το νησί. Τότε ήταν που αποφάσισα να μεταφράσω τον ΖΟΡΜΠΑ. Το 1988, σε μια περίοδο που εργαζόμουν, δούλευα ως συντάκτης στο πρακτορείο Xih Hua, με

έστειλαν πάλι στην βάση. Όταν λέμε βάση εννοούμε εκτός πρωτεύουσας, στα υπανάπτυκτα μέρη της Κίνας. Αυτή τη φορά πήγαμε για να βοηθήσουμε στην εκπαίδευση. Ήμουν αρχηγός σε μία ομάδα δασκάλων. Όταν οι δάσκαλοι δίδασκαν στις τάξεις, εγώ στο μικρό μου δωμάτιο με μία σόμπα από λιγνίτες ταξίδευα στον κόσμο του Καζαντζάκη, στην ζωή του Ζορμπά. Ταξίδευα μαζί τους, δούλευα μαζί τους, έτρωγα μαζί τους, ένωθα δίπλα στην παρέα μας και την μαντάμ Ορτάνς. Δεν είχα κομπιούτερ, έγραφα με τα χέρια, λέξη προς λέξη. Καμία φορά όταν δεν μπόρεσα να βρω μία Κινέζικη έκφραση να μεταδώσω τι θέλει να πει ο Καζαντζάκης, έβγαينا έξω από το δωμάτιό μου και κοιτάζα μακριά σαν να ήμουν στην Κρήτη, στο ορυχείο λιγνίτη, στο όμορφο περιβόλι της χήρας. Πέρασα ένα χρόνο εκεί στην Βορειοδυτική Κίνα, σε ένα φτωχικό χωριουδάκι. Τέλος γυρίσαμε στο Πεκίνο, οι συνάδελφοί μου με τοπικά προϊόντα. Κι εγώ με ένα δέμα χειρόγραφα, την μετάφραση του Ζορμπά στα κινέζικα. Το 1989 διάβασα και διόρθωσα βιαστικά την μετάφραση, αλλά την άφησα στην άκρη γιατί με έστειλε ξανά το Πρακτορείο Xih Hua στην Αθήνα, αυτή τη φορά σαν διευθυντή του Πρακτορείου Xih Hua στην Ελλάδα. Πέρασαν άλλα τέσσερα χρόνια στην Ελλάδα και ήμουν πολύ απασχολημένος με την εργασία μου. Το 1993 γύρισα στην Πατρίδα μου. Άρχισα να εργάζομαι πάλι ως συντάκτης στο Πρακτορείο.

Όλα αυτά τα χρόνια ο Τσενγκ Γκουι έγραφε άρθρα, μελετούσε και προσπαθούσε να βελτιώσει τα ελληνικά του. Ο Καζαντζάκης με την ιδιότυπη γραφή του ήταν πολύτιμος σύμμαχος σ' αυτήν την προσπάθεια. Καρπός αυτών των προσπαθειών ήταν μερικές ενδιαφέρουσες μελέτες, όπως «η Αφροδίτη στην ελληνική μυθολογία και οι Αφροδίτες σε όλο τον κόσμο» και μεταφράσεις έργων, όπως: «περιπέτεια στο Άγιον Όρος» του Γιάννη Μαρή - Τσιριμώκου, «θάλασσα» του Αντρέα Καρκαβίτσα, «Οι γλάροι» του Βενέζη, «Ο μηχανικός» του Νίκου Κάσδαγλη, «Τρία διηγήματα» της Γαλάτειας Καζαντζάκη κ.α. X

➔ ΣΤΑ ΚΙΝΕΖΙΚΑ Ο ΖΟΡΜΠΑΣ

Τα χρόνια περνούσαν. Μέχρι που ο Κινέζος φίλος μας γνώρισε τον Γιώργο Στασινάκη, ακαταπόνητο φίλο του Κρητικού συγγραφέα και Πρόεδρο της Διεθνούς Εταιρίας Φίλων Νίκου Καζαντζάκη. Είχε πάει στο Πεκίνο να μιλήσει για τον Καζαντζάκη. Λέει ο Τσενγκ Γκουι:

«Ο μεγάλος μου φίλος κ. Στασινάκης άρχισε από τότε να με βοηθά. Βρήκαμε Εκδοτικό Οίκο αλλά δεν είχα χρήματα για την προκαταβολή που έπρεπε να πληρώσω. Άφησα και πάλι στην άκρη τη μετάφραση. Πάντα, όμως, θυμάμαι μια παλιά παροιμία της πατρίδας μου: «ο ουρανός δεν αδικεί ποτέ τους ανθρώπους που προσπαθούν». Έτσι έγινε. Μία μέρα τυχαία γνώρισα τον κύριο Yang Qi, Πρόεδρο μίας εταιρίας, που αγαπάει πολύ τον ελληνικό πολιτισμό. Αυτός βοήθησε τον Έλληνα πρόσβη στην Κίνα κ. Θεοφανόπουλο να εκδώσει το βιβλίο «Ελληνικός πολιτισμός». Όταν του είπα για τον Καζαντζάκη και τον ΖΟΡΜΠΑ, εξέφρασε μεγάλο ενδιαφέρον και με παρακάλεσε να του δώσω την μετάφραση να την διαβάσει. Ένα μήνα μετά η εταιρία του αποφάσισε να χρηματοδοτήσει την έκδοση του ΖΟΡΜΠΑ. Έτσι είμαστε έτοιμοι να δούμε τώρα τον Ζορμπά στα κινέζικα».